

Forskarkonferens på SBI 2005

Den 1–2 juni 2005 samlades ett femtiotal forskare, doktorander och lärarutbildare på en forskarkonferens arrangerad av Svenska barnboksinstitutet och Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria vid Stockholms universitet. På följande sidor återges först prof. Boel Westins inledningstal och doktoranderna Elina Drukers och Maria Anderssons rapport från konferensens första

dag vilken ägnades åt det pågående forskningsläget i Sverige och till viss del utomlands. Därefter återges Sonja Svenssons föredrag om sin planerade forskning av svenska barn- och ungdomstidningar 1766–1900. Slutligen presenteras den kartläggning SBI har genomfört över kurser i barn- och ungdomslitteratur som ges vid landets universitet och högskolor.

Barnlitteraturen, (litteratur)vetenskapen och forskningen

Detta är Den Tredje Konferensen som forskarvärlden inom barn- och ungdomslitteraturområdet på universitet och högskolor i Sverige samlas till på fem år. Det började år 2000. Jag hade haft professuren i litteraturvetenskap, särskilt barn- och ungdomslitteratur (Stockholms universitet) i ett och ett halvt år, och ville ta temperaturen på forskningen runtom i Sverige. Vi är ofta väl medvetna om vad som försiggår internationellt, men inte alltid bekanta vad som sker inom de egna räjongerna. Ambitionen var "att skapa en plattform för en kontinuerlig diskussion av den nya barn- och ungdomslitteraturforskningens framtid och moderna expansionsmöjligheter." Kontinuitet, framtid, modernitet, expansion – att värna om det nya – det var nyckelorden. Några av huvudfrågorna var vilka behov och möjligheter som styr forskningens villkor, hur man bäst skapar stimulans till ny forskning och banar väg för nya forskargenerationer. Möjligheter att vidga samarbetet över ämnes- och universitetsgränser, genom forskningsprojekt och gemensamma kurser, fanns på agendan, liksom nätverk för forskare i Sverige (och Norden), inkluderande seniorforskare, dokto-

rande och magisterstudenter. Och slutligen: att fortsättningsvis samlas vartannat år och successivt vidga forskarkretsen.

Det var en bra start. Nätverk, kurser, samarbeten – det kom igång en rad aktiviteter på olika håll. En dokumentation av konferensen publicerades i *Barnboken* nr 2 / 2000. De doktorander som presenterade avhandlingsprojekt fick tillfälle att publicera sina texter – flera av dem har disputerat sedan dess: Eva Söderberg, Helene Ehriander, Wiveca Friman, Fatima da Silva och Maria Simonsson. Man kan tillägga att aktiviteten var hög runt om i Norden: konferenser hölls också vid Åbo Akademi (ChiLPA) och vid Center for børnelitteratur i Köpenhamn. En andra konferens i Stockholm anordnades 2002 – då med temat "Den nya barn- och ungdomslitteraturforskningen". Själv hade jag velat att vi skulle fara runt och konferera på olika håll, men folkviljan var Stockholm. Den Andra Konferensen hade den nya forskningen som tema och byggde vidare på en seminariserie som jag hade startat på institutionen med just den rubriken: "Den nya barn- och ungdomslitteraturforskningen". Forskare presenterade sina projekt för dis-

kussion och samtal, vilken blev en mycket givande verksamhet. Medverkande gjorde bland annat Lena Kåreland, Ulf Boëthius, Maria Nikolajeva, Riitta Oittinen, Rosemary Johnston och Marika Andræ. Pågående forskning växlade om med sådan som redan var gjord.

På Den Andra Konferensen presenterades kommande avhandlingar och forskningsprojekt, bland doktoranderna fanns Anna Karin Kriström (Uppsala), Gunnel Frid (Stockholm), Eva Wahlström (Borås), Helena Magnusson (Stockholm), Mattias Fyhr (Stockholm) och Catherine Buscall (Uppsala). Mattias Fyhr har disputerat och Helena Magnusson lägger fram sin doktorsavhandling "Berättande bilder. Den svenska barnserien" den 3 december i år. Andra presentationer behandlade ungdomskultur under 1960-talet, barnvisor och genusperspektiv på barn- och ungdomslitteratur i skolan. Forskning pågår och den är vital. Barn- och ungdomslitteraturforskningen är "säkrad", som det heter i administrativa sammanhang.

Nu är vi igång med Den Tredje Konferensen. Plattformen är etablerad. Nätverk har bildats och nätverk finns. Inom Norden finns BIN och Nordic Network for Children's Literature - NorChiLNet. Det bildades året efter vår första konferens, och kom att överlappa den initiala ambitionen att skapa ett nordiskt nätverk, vilket fanns med i programmet från år 2000. Den internationella verksamheten är intensiv, och ingen barn- och ungdomslitteraturforskare behöver sakna möjligheter till internationella kontexter idag. Konferenser och symposier avlöser varandra. I sommar hålls till exempel stora konferenser i Canada (Winnipeg) och Dublin (IRSCL). Kontaktytorna i Norden är också betydelsefulla, universiteten, barnboksintituten m.fl. Men, det är utomordentligt viktigt med ett nationellt forum för sam-

verkan, kontakter och utbyten. Då kan vi få maximalt utbyte av också de nordiska och internationella dialogerna. Värt att påminna om är att när den första konferensen gick av stapeln 2000 hade vi inte haft en rikskonferens i Sverige på sex år. Jag är glad att så många hörsammat kallelsen och kan nog lova att dessa nationella konferenser kommer att fortsätta. Med Den Tredje Konferensen har vi institutionaliserat verksamheten.

Barnlitteraturen, (litteratur)vetenskapen och forskningen är rubriken för den här inledningsföreläsningen. Litteratur har jag satt inom parentes: barn- och ungdomslitteraturforskning förekommer i en rad former inom olika ämnen och ämneskombinationer, och försiggår på flera typer av universitet och högskolor. Universitetshistoriskt är det bra att hålla i minnet att ämnesgränserna inte alltid varit fixerade som de är idag. Litteraturvetenskap hette tidigare (före 1968), litteraturhistoria med poetik, och det senare blev ett universitetsämne först 1918, då ämnet bröts ur den större disciplinen estetik. Estetik, litteraturhistoria, poetik, det fanns ingen naturlig synkronisering med litteratur för barn och ungdom och att de första forskarna har starka rötter i pedagogik och undervisningsläran är mot den bakgrunden inte konstigt. Det var också genom lärarutbildningarna som barnlitteraturen blev stoff för kurser på universiteten.

Forskningen om barnlitteratur är med andra ord inte reserverad för litteraturvetarna, och så har det varit från början. Provkartan på ämnen spänner över pedagogik, konstvetenskap, psykologi, teatervetenskap, musikvetenskap, barnkultur, ekonomisk historia med flera. Språkämnen finns naturligtvis med i bilden, forskning bedrivs inom engelska, italienska, spanska, portugisiska, polska, tyska för att nämna en del. Vidare Tema-

institutionerna i Linköping, främst Tema Barn, Bibliotekshögskolor, och Lärarhögskolor. All denna spridning ger möjligheter till förnyelser: korsningar, samarbeten, samverkan. De förändringar som är på gång på universitetet med den nya Mastersutbildningen bygger också på samarbeten mellan ämnen och inriktningar och kommer att bli en väg ut i samverkanslandet. I Stockholm ska vi bygga upp ett Mastersprogram för barn- och ungdomslitteratur. Två kurser finns i planeringsform: en om teori och metod, en om estetik och idéer, den senare med arbetsnamnet Barn- och ungdomslitteratur. Idéer och estetik. 10/15 p. Den syftar till att ge historiska, teoretiska och estetiska perspektiv på idéer och värderingar – inom litteratur, pedagogik, konst och filosofi – som på skilda sätt format olika uppfattningar och synsätt på barn- och ungdomslitteraturen, dess texter och dess illustrationer och bilder. Tidsramen sträcker sig från början av 1600-talet och fram till modern tid. Ämnes-spridningen är alltså inskriven i kursbeskrivningen.

Spridningen fanns också med på programmet från den tid när barnlitteraturen *verkligen* kom in på de litteraturvetenskapliga institutionerna. Jag vill nu läsa ett stycke ur en presentation av det första barn- och ungdomslitteraturprojektet i Sverige (en samverkan mellan Uppsala universitet och Stockholms universitet), lett av Vivi Edström och Lars Furuland. Presentatören skriver för en litteraturvetenskaplig läsekrets, närmare bestämt den vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Stockholm. Året är 1976, publikationen heter *Litter*, en tidskrift som då gavs ut vid institutionen.¹ Författaren heter Ulla Lundqvist, doktorand. Sådär lyder texten:

Sedan vårterminen 1973 finns vid institutionen – vilket kanske inte alla visste – ett spe-

cialseminarium för dem som vill skriva sina påbyggnadsuppsatser inom ämnet barn- och ungdomslitteratur.

Och skribenten fortsätter:

Seminariet sysslar inte uteslutande med ventilation av uppsatser, utan vi har en något växlande och rätt okonventionell verksamhet. Vi sammanträder ibland kring olika metodiska problem inom barnlitteraturforskningen – det är så mycket mer väsentligt som det mesta inom detta forskningsfält ännu är jungfrulig mark.

Här kan man observera följande. För det första vikten av att tala om att man finns – man var bokstavligen, tvungen att påminna om inriktningens ontologi, områdets existens. Det finns ett specialseminarium – ”vilket kanske inte alla visste” – som arbetar med uppsatser inom barn- och ungdomslitteratur. Verksamheten är, vilket skribenten tar fasta på, rätt okonventionell. Och, vilket poängteras särskilt: man arbetar inte enbart med uppsatsventilering, utan ägnar sig också åt metodfrågor – det är ett nytt område.

Tre element i beskrivningen är särskilt intressanta. För det första benämningen: specialseminarium – en beteckning som berättar att detta är en speciell, eller särskild, verksamhet. För det andra verksamheten i sig, man arbetar med påbyggnadsuppsatser och diskuterar metodfrågor. Det är en verksamhet under uppbyggnad, någonting som håller på att växa och utvecklas. Och för det tredje synen på verksamheten: den är okonventionell. Vad alltsammans handlar om är att man är i färd med att etablera sig som inriktning, på institutionen, men också inom ämnesområdet litteraturvetenskap och, vilket är viktigt, som kommande forskningsämne. Det okonventionella följde med verksamheten, det är något nytt som är på väg. Det

hänger ihop med det speciella, man är *någon* *annat*, man skiljer ut sig från den vanliga (eller konventionella) litteraturvetenskapliga verksamheten: man är annorlunda. Man har ett specialseminarium istället för ett allmänt seminarium. Man representerar det annorlunda, "the otherness" eller "den andre", skulle man säga idag. Det var förstas en nödvändig position, och poängen är att den samtidigt var konstruktiv: den gav en frihet utanför ämnet. Det är en position som naturligtvis också hade – och har haft – sitt pris i olika former av utanförskap. Presentationen i *Litter* är således intressant av flera skäl, men framför allt genom sin bild av forskningens etablering. Jag vill nämligen beskriva forskningsläget, och de tidigare förändringarna, i tre faser:

- 1) *Etablering* (fram till mitten av 1980-talet)
- 2) *Expansion* (mitten av 1980-talet till mitten/slutet av 1990-talet)
- 3) *Institutionalisering – differentiering* (från slutet av 1990-talet –)

Först en snabb rekapitulation. Trettio år efter presentationen i *Litter*. Hur ser området ut? Den växlande verksamheten fortsätter, men så bör varje seminariekultur värd namnet fungera. Okonventionell – det tror jag idag ligger på det individuella planet. Specialseminarium – beteckningen försvann för länge sedan, och ersattes av rubriker som anger inriktning eller område i analogi med andra riktade seminarier. Parallellt i det stockholmska seminarieutbudet för Barnlitterära seminarier är exempelvis Äldre seminarier, Strindbergsseminariet, Kritiska seminarier osv. Ventilering av påbyggnadsuppsatser har numera ett eget seminarium och har på det högre doktorand/forskarseminariet ersatts av ventilering av avhandlingsavsnitt.

Metodfrågorna finns naturligtvis kvar på

agendan – de försvinner aldrig från något forskarseminarium värt namnet – men som fenomen är de näppeligen jungfruliga. I stort sett alla befintliga praktiker och teoretiska diskurser har prövats. I den nya upplagan av *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, utgiven i två volymer 2004, ägnas nästan tvåhundra sidor åt "Theory and critical approaches". Massan av teori- och metodböcker är omfattande, och det finns, inte minst, gott om böcker som gärna presenterar sig som moderna och nya på området. Ett exempel är den volym som Karín Lesnik-Oberstein (verksam vid Center for International Research in Childhood, vid universitetet i Reading) ansvarar för som redaktör: *Children's Literature. New Approaches* (2004). Ny och/eller modern är nyckelord i de här sammanhangen – man ser nog aldrig en bok med titeln "Children's Literature. Old Approaches" eller något liknande.

Under etableringens tid handlade det om att lägga en grund för forskningen genom påbyggnadsuppsatser. Idag har den verksamheten (på de flesta ställen) ersatts av magisteruppsatser. Seminariet i Stockholm övergick i ett doktorand- och forskarseminarium. Med de första litteraturvetenskapliga doktorsavhandlingarna i Sverige under slutet av 1970-talet etablerades barn- och ungdomslitteraturen som forskningsämne i litteraturvetenskap. När jag kom in på området i början av 1980-talet, var det i brytningen mellan etablering och expansion. Litteratursociologin – med hemvist i Uppsala – utmanades allt mer av estetiska och formalistiska teoribildningar, och under 1980-talet bredades de teoretiska/metodiska ytorna. Det var expansionens tid, med nya kurser, ett expanderande seminarium och nya doktorsavhandlingar på väg. Grunden fanns, det gällde att bygga på och bygga ut åt olika håll. Men att området fortfarande uppfatta-

des som nytt och annorlunda var märkbart, inte minst ur forskarnas egna perspektiv. I värnet av barnlitteraturen som forskningsämne fanns också en separatistisk försiktighet. Min första uppsats (publicerad i tidskriften *Åttiotital* 1982) kallade jag "Tove Jansson. En barnboksförfattare för vuxna" – och det var en titel som väckte viss irritation.² Det textuella tolkningsperspektiv av dubbelhet och ambivalens, som kom att präglade en stor del av forskningen under senare delen av 1980-talet, var ännu inte auktoriserat.

Expansionens tid innebar alltså en avsevärd breddning av perspektiven och vilket är viktigt, en rörelse mot att skriva in barn- och ungdomslitteraturen i den "allmänna" litteraturundervisningen. Det vill säga att sanktionera ett perspektiv på litteraturvetenskap där barn- och ungdomslitteratur ingår i kurser, undervisning, forskning på ett naturligt sätt. Viktigt för oss i Stockholm var en ny kursuppläggning som gjordes i början av 1990-talet, där barn- och ungdomslitteratur skrevs in som stående alternativ för den kombination av läs- och uppsatskurs som avslutar andra terminens studier. Den rörelsen, "inskrivningen" kan man kalla det, är ett ständigt pågående arbete och man kan nog aldrig bli riktigt nöjd. Men när jag läser nya doktorsavhandlingar och ser att doktorander integrerar barn- och ungdomslitteratur i – naturligtvis - adekvata sammanhang, då blir jag lycklig. Att man tar fasta på möjligheterna, inte för att man ska lägga in barnlitterära perspektiv, utan för att de är väsentliga för sammanhanget. Ett fint exempel är Jesper Olssons nyligen ventilerade avhandling om den konkreta poesin, *Alfabetets användning* (2005), som pekar på paralleller.³ Konkretisterna knådade språket, Lennart Hellsing talade om en verktygslåda. Avhandlingar som denna visar att barnlitteraturen och forskningen om den har institutio-

naliserats. Jag betvivlar att en avhandling om den konkreta poesin framlagd för tio år sedan, skulle ha behandlat kopplingar av det här slaget.

Grunden för institutionaliseringen är givetvis undervisningen. Vi har seminarier, olika typer av kurser och det har inrättats flera lektorat med inriktning på barn- och ungdomslitteratur vid de litteraturvetenskapliga institutionerna – det senare ett tecken så gott som något på en ökande institutionalisering. Det handlar om integrering eller snarare, ett bättre ord, om *interaktion* – liksom för andra forskningsinriktningar, som exempelvis feminism och genusstudier. Barn- och ungdomslitteraturforskningen arbetar på samma villkor som andra forskningsinriktningar: genom kurser, seminarier, det ges möjlighet att söka projekt, konferensverksamhet osv. Vi kan inte beskriva oss som "den andre" längre: vi är en del av institutionen. Därmed kan vi också differentiera oss inom forskningen – avveckla det ibland olyckliga konsensustänkandet som jag menar har varit hämmande – och skapa olika inriktningar, precis som inom annan forskning. Men det gäller att inte enbart pröva och tillämpa den allmänna litteraturvetenskapliga metodiken. Det tillhör expansionens tid. Projektet går mot differentiering genom att finna nya synsätt och perspektiv på en litteratur som är våldsamt spännande, både då den uppträder som barn- och ungdomslitteratur och när den inte gör det.

Ett säkert tecken på institutionalisering och differentiering är att området blivit så stort att varje försök att fånga dess väsen måste sluta i generaliseringar och mer eller mindre motsägelsefulla påståenden. Ambitionen att diskutera området, alltså barnlitteraturforskningen som ett sammanhängande område eller en begreppsbyggande enhet, som en helhet, tror jag vi måste avskrivna –

såvida vi inte har som ambition att skriva en översikt eller liknande. Jag kan känna en väldig trötthet inför studier som tar sats genom att diskutera området "som sådant" och som tycks tro att det går att genomföra på ett övertygande sätt. Tänk om man diskuterade litteraturvetenskapen "som sådan" i varje ny avhandling – det gör man naturligtvis inte. Den diskussionen tillhör etableringsstadiet. Ett exempel är just Lesnik-Oberstein och hennes antologi som vill ge – och säger sig ge – "new approaches" på i stort sett allt från biografi till intertextualitet. Javisst, varje forskare vill föra undan det gamla och representera det nya. När Harold Bloom talar om författarens "anxiety of influence" är det något vi också kan relatera till forskningen. Bloom menar ju att varje nydanade diktare måste göra upp med det litterära arvet för att själv kunna skapa ett nytt verk. Ingen text existerar eller talar i ett tomrum. Texten placerar sig inom den litterära traditionen, inom ett system av texter. För att vara nyskapande, skriver Bloom, måste texten begå ett fadermord på texterna inom traditionen.⁴ Fadermord eller modermord – Blooms freudianskt grundade diskussion är lika adekvat för forskaren som för författaren. Det finns all anledning att tala om en "anxiety of research". Den ångesten finns förstas i all forskning. Men det är något allvarligt fel när föreställningen om – exempelvis – en tidigare litterär-estetisk tomhet med dårens envishet återkommer i bok efter bok. Ett exempel från expansionsfasen är Roderick Mc Gillis *The Nimble Reader. Literary Theory and Children's Literature* (1996, också en måltavla för Lesnik-Oberstein och hennes kollegor), en bok som utan större reflexion går igenom litteraturvetenskapliga forskningsinriktningar och tillämpar dem på barn- och ungdomslitterära texter. Studien är också problematisk, men främst ge-

nom bristen på teoriehistoriska perspektiv. I kapitlet om formalism och nykritik finner författaren exempelvis anledning att påpeka att "until very recently few children's books were taken seriously by literary critics".⁵ Det är tveklöst en falsk historieskrivning, också om man tar hänsyn till institutionella och kulturella perspektiv, som att forskningen om barn- och ungdomslitteratur har haft olika villkor och sett olika ut i olika länder. Ambitionen kan inte vara någon annan än att ge sig själv forskningsföreträde.

Institutionaliseringen betyder att man forskar, skriver, undervisar om barn- och ungdomslitteratur på universitet och högskolor – att den är aktivt producerande. Antalet utövare kan naturligtvis variera, det har att göra med olika omständigheter som möjligheter till doktorandanställningar, etablerandet av grupper, tillskapandet av nya projekt, forskningsmöjligheter för dem som är "postdoktorala" och för lärare inom området. Undervisningen spelar givetvis en central roll också i detta sammanhang: som plantskola för nya uppsatsförfattare och forskare, som arena för lärarens möjligheter att pröva och experimentera med texter och perspektiv. Litteraturvetenskap finns som universitetsämne på nästan 20 ställen runt om i landet, och enligt mina beräkningar är ett 15-tal doktorander igång med avhandlingar eller åtminstone registrerade på ämnen. Till den siffran ska läggas pågående avhandlingsarbeten inom andra ämnen, som till exempel inom språken.

Och barnlitteratur är verkligen spännande att undersöka i skilda perspektiv. Leve differentieringen, vill jag säga. Gå tillbaka till historien, vill jag tillägga. Där finns mycket mer av differentiering i texter och idéer än vad som framkommit hittills. Det är helt enkelt oerhört intressant att undersöka barn- och ungdomslitteraturen – som text,

som estetiskt fenomen, som didaktiskt objekt, som kulturell och medial spegel osv. – i den kulturella och estetiska historien. En tankeväckande undersökning som tar upp sådana spår är Beverly Lyon Clarks bok *Kiddie Lit. The Cultural Construction of Children's Literature in America* (2003).⁶ Lyon Clark är på jakt efter svaret på hur det litterära begreppet barnlitteratur konstrueras och hur det förhåller sig till synen på barndom i Amerika från 1800-talet och framåt. Tesen är att barnlitteraturen, från att ha varit en del av den "höga" litterära kulturen under 1800-talet, med glimrande namn som Mark Twain, Louisa M. Alcott, Frances Hodgson Burnett, Frank L. Baum, under det kommande seklet hemförlovats till en lägre och förminskande sfär, och avskilts från den litterära historien i stort. Böcker som *Tom Sawyer*, *Unga kvinnor*, *Little Lord Fauntleroy* och *Trollkarlen från Oz* ingick på ett naturligt sätt i den litterära diskussionen. Men efter sekelskiftet skrevs barnboken bort från det kretsloppet, den förminskades och förpassades till undervegetationen. Med andra ord ett paradigmskifte från seriös "children's literature" till respektlöshetens "kiddie lit". Det var en backlash för barnboken, men indirekt också för barndomen. Nu är nog historieskrivningen mer komplex än vad Lyon Clark vill göra gällande (hon har en olycklig tendens till delvis ytligt statustänkande), men det väsentliga är reflektionen över vilka krafterna är i bortskrivningsprocessen. Vad det egentligen handlar om är en förändring av själva litteratursynen. Om separationen varit så konsekvent som Clark menar, betyder det att barnlitteraturen är farlig. Den hotar inte bara den höga litteraturen, den som kunde skrivas efter Henry James berömda "The Art of Fiction" (som tillmäts stor betydelse av Clark), utan själva idén om en fulländad och mogen litteratur.

Men det är inte bara drifterna utan också teorierna som arbetat mot barnlitteraturen. Något som Lyon Clark bara nämner i förbifarten är nykritikens genombrott i litteraturvetenskapen mot mitten av 1900-talet. Jag tror det ligger mycket i den tanken, mycket mer än vad som kommer fram i hennes bok. Barnboken hade kopplats till pedagogiken, med syften som uppfostran, lärdom och kunskap, och riktade sig klart till en bestämd publik. Den var förbunden med samhället och de sociala auktoriteterna, den var anpassad till sina läsare och diskuterades mer sällan i estetiska termer. Men när den litterära texten, med nykritikens synsätt, blev text och inget annat, avsondrad från alla tänkbara sammanhang och från författarens intentioner, hamnade barnlitteraturen i teoriskugga. Den var minst av allt anpassad för nykritikens stränga krav på textens integritet. Det passar bra i det svenska perspektivet. I Sverige skrevs barnlitteraturens historia först med pedagogiska förtecken, senare tog de litteratursociologiska perspektiven över och satte barnboken i förhållande till samhället. Den utrerat estetiska och textrelaterade synen på barnboken kom med expansionen.

Så, för att förstå det nya, behövs alltid kunskapen om det gamla. En humanistisk forskning värd namnet kastar nytt ljus över det välbekanta och invanda, visar främmande och nya sidor av det. Det gäller också för barn- och ungdomslitteraturen och forskningen om den. Man får naturligtvis inte slå sig till ro med att man är institutionaliserad. Det viktigaste som har hänt på senare tid är, menar jag, differentieringen. Området är så stort att det finns plats för flera olika forskningsinriktningar. Litteratursociologin behöver inte avlösas av estetiska teoribildningar, de pedagogiska perspektiven behöver inte stå i motsats till de litterära. Den barnlitterära texten – så hette det under

1980-talets expansion – kan ta plats i en rad olika sammanhang på en och samma gång och framför allt, den kan skärskådas i en mängd olika perspektiv. Barn- och ungdomslitteraturen och forskningen om den har varit kontextualiserad från början, genom betoningen på läsare, genom betoningen på relationen till skola, samhälle – allt det som vi förknippar med litteratursociologi. Att reaktionen mot den forskningen blev att nyskapa barnlitteraturen som text, att sätta orden och skrivsätten i fokus, är inte konstigt.

Min poäng är att idag – med differentieringen – blandar man perspektiven och skriver in barnlitteraturen i dess relevanta sammanhang. Det estetiska och det sociologiska kan förenas på intressanta sätt – det har flera forskare också visat. Att föra in barnlitteraturen i skilda typer av forskarsammanhang är också viktigt. Den rörelsen kan aldrig komma att handla om ytlig statusjakt. Det gäller att bredda och fördjupa perspektiven, skriva fram en förnyande barn- och ungdomslitteraturforskning på flera olika fronter. Etableringens nödvändiga separatism har, menar jag, förvandlats till institutionaliseringens differentiering.

Jag avslutar med en metaforisk betraktelse av forskningens villkor med grund i Charlotte Brontës roman *Jane Eyre* (1847). När romanen börjar är Jane ännu barn, tio år gammal, och lever under förödmjukande villkor hos familjen Reed (avlägsna släktingar). Hon är fattig och föräldralös och står längst ner i familje- och könshierarkin. Hon har inga rättigheter att tala om, och blir förebrådd, bannad eller straffad för i stort sett allt hon gör – och än mer för vad hon inte gör. I en scen alldeles i början av romanen, i första kapitlet, har Jane tagit sin tillflykt till litteraturen. Hon har plockat ut en tjock bok ur bokhyllan och det är, vilket särskilt understryks, en bok med bil-

der i. Kombinationen av text och bild ger henne tillträde till en sinnlig och föreställande upplevelse av världen, till berättelserna:

Varje bild hade en historia att berätta, ofta förbryllande för mitt barnsliga förstånd och mina omogna känslor, men ändå oerhört spännande, lika spännande som de berättelser Bessie [tjänsteflickan] ibland lät oss höra när hon händelsevis var på gott humör. [...]

Nyckelorden är ”förbryllande” och ”spännande” – vad födelsen av berättandet representerar är något annat, något okänt och annorlunda – det görs tydligare när vi går till originaltexten, ”mysterious” och ”profoundly interesting”, står det där. Bilderna och berättelserna blir inte alltid förstådda, de kan inte alltid tolkas fullt ut, men de öppnar nya världar och väcker barnets sinne för berättande och dikt. Det görs (i sin tur) ännu tydligare om vi ser till den bok som Jane valt att läsa, det är en bok om fåglar, ordentligt omnämnd med både författare och titel: det är Bewicks (då) välkända *History of Birds* som publicerades i två volymer 1797 och 1804. För Jane representerar upplevelsen av boken, läsningen, en njutning, en av de få som hon har makt att erövra. Men det sker i det fördolda.

Jane har gömt sig i fönstersmygen, bakom ett par tjocka gardiner där hon kan läsa ifred. När hon blir ertappad med denna förbjudna njutning blir hennes straff hårt. Hon stängs in i ett annars obebott rum (med en rad symboliska implikationer) och inlåst i detta skrämmande rum, alldeles ensam, genomgår Jane sin första stora själskris. Brontës text visar på ett lysande sätt vilken avgörande betydelse som den estetiska upplevelsen har i den unga människans liv. När Jane ertappas med att läsa slåss hon för sin rätt till böckerna, bilderna och berättelserna – och det gör hon handgripligen, med den

obehaglige sonen i familjen. Hon slåss för sin rätt till sinnlighet och, vill jag säga, för sin rätt till tillträde till det sköna – till det estetiska. Sandra M. Gilbert och Susan Gubar skriver träffande i sin klassiska analys av hjältinnan Jane Eyre i *The Madwoman in the Attic* (1979) att Jane står som ett emblem för "a passionate, barely disguised rebelliousness".⁸

En passionerad rebelliskhet, bara nödortföttigt dold. Dold bakom gardinen i början, dold på andra sätt längre fram. Det är något som jag ofta tänkt på i samband med barn- och ungdomslitteraturen och forskningen kring den. Kanske är det så historien om oss barnlitteraturforskare kan skrivas. Vi har

varit dolda bakom gardinerna, vi har läst våra böcker, vi har fått slåss för rätten till att betrakta barnlitteraturen som en del i den litterära historien. Finns det en passionerad rebelliskhet bland litteraturforskarna? Man anar det i presentationen av årgång 1976. Vi är en grupp, säger den, som är okonventionell. Vi finns och vi vill tala om att vi finns. Se oss och hör oss.

Så talar ingen längre, och det behövs inte heller. Men passionen lever och är kanske starkare än någonsin. Vi syns och vi hörs: genom forskning, läsning, tolkning och undervisning. Och genom konferenser.

Boel Westin

Noter

¹ *Litter* gavs ut av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet under åren 1975–1979 och redigerades av lärare, doktorander och studenter. Ulla Lundqvists presentation "Från barnlitteraturprojektet" i nr 3, vårterminen 1976, s. 42–43, redaktionen bestod av Arne Melberg, Göran Rossholm och Svante Weyler.

² Boel Westin, "Tove Jansson – en barnboks-författare för vuxna", *Åttiotal*, nr 8, 1982, s. 2–6.

³ Jesper Olsson, *Alfabetets användning. Konkret poesi och poetisk artefaktion i svenskt 1960-tal*, diss. Stockholm 2005.

⁴ Harold Bloom, *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry*, New York 1973.

⁵ Roger McGillis, *The Nimble Reader. Literary Theory and Children's Literature*, New York/London 1996, s. 44.

⁶ Se vidare min recension av *Kiddie Lit* i *Dagens Nyheter* 18/10 2004.

⁷ Översättning av Gun-Britt Sundström.

⁸ Sandra M. Gilbert and Susan Gubar, *The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth Century Imagination*, New Haven 1979, s. 337.